

Emne: Det moderne Danmark, 1850-1920

Indhold:

- Kilde 1: **Befolkningsudviklingen i Danmark 1840-1920. (0,2 ns)**
Kilden er kopieret fra Andersen, Lars. "Danmark i støbeskeen – Kampen om 1800-tallet". Historieportalen. Systime. 2021
- Kilde 2: **Distriktslæge F. Ulriks beretning om Peder Madsens Gang. 1871. (uddrag) (1,5 ns)**
Kilden er kopieret fra Andersen, Lars. "Danmark i støbeskeen – Kampen om 1800-tallet". Historieportalen. Systime. 2021
- Kilde 3: **Undersøgelse af børnearbejde på landet. 1899. (uddrag) (1,1 ns)**
Kilden er kopieret fra Danmarks lærerforening (udg.): Oplysninger om Skolebørns Arbejde udenfor Hjemmet, bd. 1, Provinskolerne. 1899. Her efter Anne Løkke: Familieliv i Danmark. Systime 1997
- Kilde 4: **Fotografier af børnearbejdere på C.W Obels tobaksfabrik 1897 og 1900 (0,3 ns)**
Kilden er kopieret fra Busk, Katrine C. "Danmark i 1800-tallet". Systime. 2023
- Kilde 5: **Johanne Meyers svar til Valdemar Bennike. 1890. (0,9 ns)**
Kilden er kopieret fra Meyer, Johanne. "Svar til Hr. Bennike.". Hvad vil vi. Nr. 2. Årgang 3. 1890. kvininfo.dk

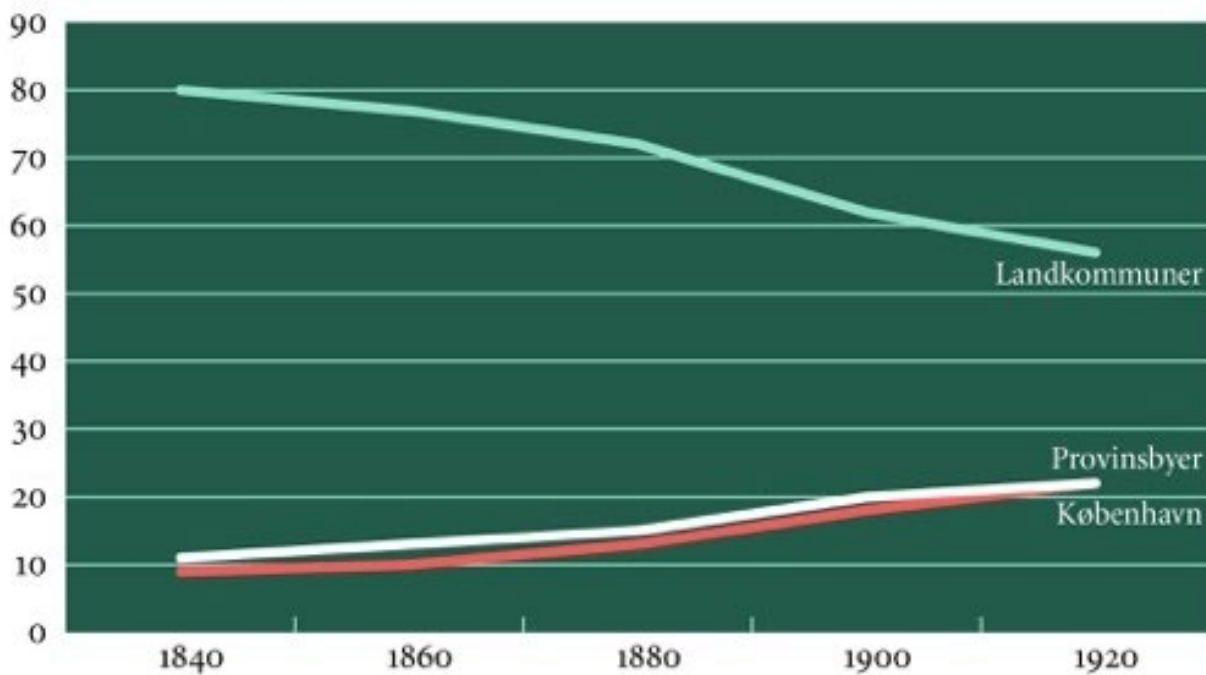
Eksaminationstiden er ca. 30 minutter. Der gives ca. 90 minutters forberedelsestid.

I forberedelsestiden opstiller og besvarer eksaminanden to til tre relevante problemstillinger på baggrund af det udleverede materiale og relevant materiale fra undervisningen.

Kilde 1: Befolkningsudviklingen i Danmark 1840-1920

Om kildens historiske kontekst:

Her følger en figur der viser befolkningsudviklingen i Danmark fra 1840-1920. Figuren viser den procentvise fordeling af befolkningen i perioden 1840-1920. Y-aksen viser procenterne og x-aksen viser årstallene.

NB: Det samlede folketal i Danmark steg fra 1,3 mio. i 1840 til 3,1 mio. i 1920.

(Kilde: Andersen, Lars. "Danmark i støbeskeen – Kampen om 1800-tallet". Historieportalen. Systime. 2021).

Kilde 2: Distriktslæge F. Ulriks beretning om Peder Madsens Gang. 1871. (uddrag)

Om kildens historiske kontekst:

Peder Madsens Gang var en berygtet gade, der indtil nedrivningen i 1876 lå i det indre København. Den var kendt som en af hovedstadens allerfattigste og mest usle gader. Følgende uddrag er fra distriktslæge F. Ulriks beretning i 1871.

Uagtet Peder Madsens Gang udmunder i Hovedstadens mest befærdede Gade, findes der sikkert mange Kjøbenhavnere, der aldrig har været i denne Gyde.

[...]

Da Rørlægningen endnu ikke er naaet hertil, gennemstrømmes den maadeligt brolagte Gade i Midten af en aaben Rendesten, der foruden Spildevandet fra de smaa Husholdninger, endnu skal bortføre Afløbet fra en Kostald, der findes i Baghuset til Nr. 7. Her opføres stadigt i et usselt Lokale 22 til 26 Køer med tilført Bærme¹, og Gjødningen udskylles regelmæssig hver Morgen og ofte om Dagen ad denne Vei, noget, der i høieste Grad bidrager til altid at gjøre Gaden stinkende og urenlig.

Med Undtagelse af Husnumrene 10 og 12, der ere Smaahuse med Kvist, ere de andre Steder i Reglen 3 til 4 Etager høie foruden Kvisten, der overalt er indrettet til Beboelse, men Etagerne ere lave, i Reglen kun 3 til 3 ½ Alen² høie, ja enkelte Steder ikke engang det. Flere af Husene ere i Almindelighed yderst forfaldne, slet vedligeholdte, og forsømte i Henhold til Renlighed og Husorden.

Man kan tænke sig en typisk Gaard paa 10 til 12 Kvadrat Alen, ja endog mindre, omgivet af 3 til 4 Etager høie Beboelseshuse, men en Retirade³ eller to ved Jorden. Hvor er det muligt, at Luft og Lys, for ikke at tale om Solskin, skal kunne naa ned til de stakkels Beboere, der er henviste til et saadant Hjem? – Gaarden er i de varmeste Sommerdage altid fugtig, og paa Grund af Mørket er alting overdraget med en klæbrig Skorpe af Smuds. Luften i denne Skorsten, andet er det, bogstaveligt talt, ikke, er stillestaaende og forpestet ved Uddunstningerne fra Retiraden, den fugtige Gaard og Rendesten, fra de omgivende Boliger, og i Reglen fra den fælles Vadsk, der for hver Etages

---

¹ Bærme: Et restprodukt fra brændevinsproduktion, der blev anvendt som husdyrfoder.

² Alen: En gammel dansk måleenhed, der svarer til ca. 63 cm.

³ Retirade: toilet.

Beboere er anbragt ude ved Svalen ved den aabne Trappegang og som paa Grund af Fællesskabet ofte findes fyldt til Randen med Spildevand og Uhumskheder.

[...]

Aarsagen til [befolknings]Forøgelsen fra 1868 til 1870 er derimod den, at Bordellerne, hvoraf der førhen fandtes adskillige i Peder Madsens Gang, lukkedes i Foraaret 1869, og de offentlige Fruentimmere⁴ udvistes fra denne Gyde. Der forefaldt nemlig i en kort Tid flere Tilfælde af primære syfilitiske Kjønsaffectioner hos Børn af begge Kjøen i en Alder fra 9 til 12 Aar, mest i Huse, hvor fattige Familier boede sammen med Skjøger⁵. Som Følge af Udvisningen indflyttede efterhånden to eller flere Familier, hvor der før boede én eller flere Skjøger; men desværre er der ikke blot der, hvor hine før logerede, indflyttet et langt større Antal Individider; men det synes ogsaa at have havt den Indflydelse, at Beboerne i de andre Lejligheder i Gaden ere blevne pakkede tættere sammen ved at indtage Logerende, enkelte Individider, ja hele Familier. Ungdommens og Børnenes skjændige Demoralisation ved de fattige Familiers inderlige Samliv med Prostitutionens Offre og deres daglige Syn af dens gemene Origer blev vel hævet, i dets Sted kom Overfyldningens og Overbefolkningens Elendighed.

[...] Det er en Selvfølge, at en saadan Befolkning i høi Grad maa være hjemsøgt af Sygdomme; thi Armod og Nød, en haard Kamp for Opholdet og dertil et overfyldt, usselt Hjem i en fordærvet Atmosfære svække i høi Grad Individets Modstandsevne, saa de fleste mere eller mindre ligge under for de skadelige Paavirkninger, som de alle ere udsatte for.

(Kilde: Andersen, Lars. "Danmark i støbeskeen – Kampen om 1800-tallet". Historieportalen. Systime. 2021).

---

⁴ Fruentimmer: En prostitueret.

⁵ Skjøge: En prostitueret.

Kilde 3: Undersøgelse af børnearbejde på landet. 1899. (uddrag)

Om kildens historiske kontekst:

Danmarks Lærerforening udgav i 1899 undersøgelsen "Oplysninger om Skolebørns Arbejde udenfor Hjemmet", hvor alle landets skoler var blevet bedt om at indberette omfanget af børnearbejde på landet og hvilken betydning det havde for børnenes skolegang. Undersøgelsen viste, at 37% af de 11-14-årige havde arbejde – og tallet ville have været højere, hvis undersøgelsen var blevet udført om sommeren. 8% af de arbejdende børn var gårdmandsbørn, 70% var børn af husmænd og landarbejdere. Her følger et uddrag fra undersøgelsen.

Nødvendigheden af Børnearbejde paa Landet

Spørgsmaalet herom, der var fremsat for at faa Oplysning om, hvorvidt Børns Arbejde maatte anses for at være et nødvendigt Led i det Erhverv, i hvilket det benyttedes, er af mange tillige bleven besvaret med Hensyn til Arbejdets Betydning for Børnene og deres Forældre. Alle er enige om, at for Smaakaarsfolk⁶ repræsenterer Børnenes Arbejde en væsentlig Indtægtsforøgelse eller i det mindste en Formindskelse af Udgifterne for den Indsieder, der faar en Mund mindre at føde i Hjemmet, eller den Fisker der sparer en Mand ved at tage sin Dreng med i Baaden. Enkelte Lærere mener dog, at det ikke altid er nødvendigt for vedkommende Hjem at lade Børnene tjene, men "Forældrene er afhængige af Gaardmanden og tør ikke nægte hans Begæring om Vogterdreng eller Barnepiger".

For Børnene har den sædvanlige Sommertjeneste hos en Gaardmand den Fordel, at de faar bedre Kost og ofte et Sæt gode Klæder, at de vænnes til at arbejde og lyde og forberedes til deres Fremtidsgerning som Voksne, medens de ellers vilde løbe paa Gaden og gøre Spilopper. Komme de fra et daarligt Hjem til en brav Husbond, kan det endog være en ikke ringe Fordel for deres Udvikling. I overensstemmelse hermed oplyse ganske enkelte Lærere, at Børn fra smaa Hjem er glade ved at komme ud at tjene. Men der foreligger tilstrækkelig Kendsgerninger til at godtgøre, at saadanne Forhold langt fra er gennemgaaende. Hvor det tjenende Barn maa gaa for Lud og koldt Vand, forsømme sin Skole og tilbringe sin Tid mellem Dyr eller raa Arbejdsfæller faar Sagen et andet Udseende.

For Husbonderne er det efter de allerfleste Læreres Udtalelser vanskeligt at undvære Børnenes Medhjælp. I mange Beretninger fremhæves den store Mangel paa Arbejdskraft, der er almindelig paa Landet. Baade gifte Folk og Tjenestetyende⁷ indvandre til Købstæderne og København. Derved stiger Tyendelønnen, saa at Arbejdsgiveren indskrænker sit Tyendehold saa meget som muligt og tyr til Børnearbejde, tilmed da det i Sommertiden er næsten umuligt at opdrive tilstrækkelig Arbejdskraft af voksne Personer til Malkning, Kreaturpasning, Roe- og Kartoffeldyrkning. Et Arbejde som det at vogte Køer vil ingen Voksen give sig af med.

---

⁶ Smaakaarsfolk: fattige mennesker

⁷ Tjenestetyende: tjenestefolk

[...]

I Ringkøbing Amt er der Sogne, hvor Beboerne sætte saa megen Pris paa at have en Skolegangsorden, der tillader Børnene at hjælpe til ved Markarbejdet om Sommeren, at de frivillig afholde Udgiften til endnu en Skolestue og en Medhjælper for Læreren om Vinteren, for at alle Børn i dette Halvaar kunne faa Hverdagsundervisning. "Børnearbejde er under nuværende Arbejdsforhold et nødvendigt, men sørgeligt Onde," siger en Lærer.

(Kilde: Danmarks lærerforening (udg.): Oplysninger om Skolebørns Arbejde udenfor Hjemmet, bd. 1, Provinsskolerne. 1899. Her efter Anne Løkke: Familieliv i Danmark. Systime 1997.)

Kilde 4: Fotografier af børnearbejdere på C.W Obels tobaksfabrik 1897 og 1900

Om kildens historiske kontekst:

Fabriksloven i 1873 forbød fabriksarbejde for børn under 10 år. For børn mellem 10 og 14 år blev arbejdstiden indskrænket til seks timer om dagen. Følgende to fotografier fra henholdsvis 1897 og 1900, og viser børnearbejdere på C. W. Obels tobaksfabrik i Aalborg. Det illustrerer, at mere end 20 år efter fabriksloven udgjorde børn stadig en betydelig del af arbejdskraften i tobaksindustrien.

Fotografi fra C.W Obels tobaksfabrik 1897

Fotografi fra C.W Obels tobaksfabrik 1900

(Kilde: Busk, Katrine C. "Danmark i 1800-tallet". Systime. 2023.)

Kilde 5: Johanne Meyers svar til Valdemar Bennike. 1890.

Om kildens historiske kontekst:

Johanne Meyer var kvindesagsforkæmper og medstifter af Kvindelig Fremskriftsforening. I 1890 skrev hun et svar til højskolelærer Valdemar Bennikes artikel "Kvindens politiske Valgret", som blev bragt i Højskolebladet, og hvor han argumenterede imod kvinders valgret. Her følger et uddrag af Johanne Meyers svar, som blev bragt i kvindesagstidskriftet "Hvad vil vi".

Naar Hr Valdemar Bennike i ovenstaaende Artikel [Bennikes artikel blev også bragt i "Hvad vil vi"] fremhæver, at det er paa Tide, at Kvindens politiske Valgret drøftes hele Landet over, saa er vi ham meget taknemlige herfor. Hvis Sagen ikke skal komme alt for uforberedt frem, maa der ikke ties længere. Kvinderne har faaet Øjet op for, at det er ogsaa en Menneskeret at være Borger med Valgret og Valgbarhed, og forlanger denne Pligt og dette Ansvar som en Sag, der vil bringe Samfundet Lykke.

At Stemmeretten ikke ubetinget er en Herlighed, derom kan vi let blive enige med V. B. [Valdemar Bennike], men hvad er en ubetinget Herlighed i Verden, hvori der skal lægges et alvorligt Arbejde ind?

[...]

Den Ømhed, der vil skaane Kvinderne for Ubehageligheden og Byrden, der følger med Valgretten, betakker vi os for; den er lige saa utidig som den Følelse hos Forældre, der vil holde deres Børn i Umyndighed, efter at de er fuldvoxne, af Frygt for, at den offentlige Vind skal blæse paa dem.

[...]

Hvad der derimod er et alvorligere Spørgsmaal, og som ogsaa er Hovedpunktet i V. B.s Angreb paa Kvindens politiske Valgret, det er: Vil Hjemmene ikke lide ved Kvindernes Overtagelse af borgerlige Pligter i Lighed med Mænd?

I alle Udviklingsperioder, hvori de nye Tider fødes, er der nogen eller noget, der lider, og jeg vil villig indrømme, at som Kvindesagen staar i Øjeblikket, hvor hele Arbejdet for den Sag saa at sige hviler paa enkelte Hjerner, der tror jeg ganske sikkert, at disses Hjem lider, men de bliver saa Ofret, som Sagen kræver.

Men i Fremtiden - nej - er Kvinden politisk social og økonomisk ligestillet med Manden, da først kan Samfundet blive lykkeligere.

V. B. siger, Manden og Kvinden er sikkert to forskellige Naturer; jeg vil hellere sige, vi er to Sider af den samme Menneskenatur. Thi vel supplere vi hinanden, men vi tænker og føler, elsker og lider paa samme Maade, og i samme Forhold som Menneskeslægten udvikles, i samme Forhold bliver det fælles menneskelige ens for begge Køn.

Men Familielivet, hvor bliver det af, Hjemmene bliver forandrede, raabes der - men vi svarer med et andet Spørgsmaal - er Hjemmene ikke allerede forandrede, inden Kvinderne har faaet denne frygtede Valgret? Jo sikkerlig - alle vore Opfindelser i den nye Tid med sin forandrede Produktionsmaade har med et Slag forandret Hjemmene og Kvindernes Arbejde i dette.

(Kilde: Meyer, Johanne. "Svar til Hr. Bennike.". Hvad vil vi. Nr. 2. Årgang 3. 1890. kvininfo.dk)